

Revânî Dîvânında Âh Kavramı

The Concept of "Âh" in Divan of Revânî

Metin Aydın^{1*}
Adnan Gül¹

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Malatya,
Türkiye, aydin_metin@msn.com,
adnangul.44@hotmail.com

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Geliş Tarihi/Received: 08.07.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 14.10.2024
Yayımlanma Tarihi/ Available Online:
01.11.2024

Öz: Klasik Türk şiirinde âşğın içinde bulunduğu çaresizliği, üzüntüyü, en iyi anlatan kavramlardan biri de âh kavramıdır. Âh kavramı sözlükte "sesin tonuna göre pişmanlık, öfke, özlem, beğenme, sevgi vb. duyguları anlatan bir ifade; ağrı, acı duyulduğunda söylenen bir söz olarak geçmektedir. Divan şairlerini âh ettiren birçok farklı durum bulunmaktadır. Bunların başında elbette ki sevgilinin ilgisizliği, âşığına kötü davranması gelmektedir. Âşık çoğu zaman sevgilisini gördüğünde hatta onu andığında dahi âh etmektedir. Ayrıca sevgilinin yüzü, boyu, saçları, yanakları, dudağı, kirpikleri, gözleri de âşığa âh ettiren unsurlardır. Bununla beraber âşık; vefâsızlıktan, rakibin davranışlarından, yaşadığı zamandan, ayrılıktan ve talihsizlikten dolayı da daima şikâyet etmektedir. Hatta şair çoğu zaman kendi gönlünden bile şikâyette bulunarak âh etmektedir. Âşğın âhının bütün insanları rahatsız etmesi ve göğe ulaşması da karşımıza çıkan mübalağalı anlatımlardandır. Aynı zamanda şairlerin âh kavramını; ateş, ok, duman, mum, haberci, sancak, dost, ney, nişancı, rüzgâr gibi unsurlara benzettiğini de görmekteyiz. Bunun dışında şiirlerde âh almak, âhi yerde kalmamak, âhi tutmak gibi deyimlere rastlamak da mümkündür. Tüm bunlar, âh kavramının dilimizde ve Klasik Türk şiirinde çok geniş bir kullanıma sahip olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada amaç XVI. yüzyıl klasik Türk edebiyatı şairlerinden olan Revânî'nin şiirlerinde âh kavramının hangi sebeplerle kullanıldığını tespit etmek ve bu kavramın hangi unsurlara benzetildiğini göstermektir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Revânî, Âh Kavramı, Âşık, Şair

Abstract: In classical Turkish poetry, one of the concepts that best describes the despair and sorrow of the lover is the concept of âh (sigh). The concept of sigh is defined in the dictionary as "regret, anger, longing, liking, love, etc. depending on the tone of voice." a word that expresses feelings; a word spoken when pain is felt. There are many different situations that make Divan poets sigh. The most important of these is, of course, the beloved's indifference and mistreatment. The lover often sighs when he sees his beloved or even when he remembers her. In addition, the beloved's face, height, hair, cheeks, lips, eyelashes and eyes are the elements that make the lover sighs. In addition, the lover always complains about disloyalty, the behavior of the rival, the time he lives in, separation and misfortune. In fact, the poet often complains and sighs even from his own heart. The fact that the lover's sighs disturbs all people and reaches to the sky is among the exaggerated expressions we encounter. At the same time, we see that poets liken the concept of sighs to elements such as fire, arrow, smoke, candle, messenger, banner, friend, ney, marksman, wind. Besides, it is possible to see the idioms such as "to be cursed for one's cruelty" and "to have one's curse effect" in poems. All these show that the concept of sigh has a very wide usage in our language and in Classical Turkish poetry. The aim of this study is to determine the reasons for the use of the concept of sighs in the poems of Revânî, one of the poets of Classical Turkish literature of the 16th century, and to show which elements this concept is likened to.

Keywords: Classical Turkish Literature, Revânî, The Concept of Âh, Lover, Poet

Extended Abstract

Divan literature is a love literature and where there is love, sighing is inevitable. The lover constantly faces troubles. The trouble that Divan poets talk about most is the trouble of love. Because in the eyes of the Divan poet, the motif of lover and beloved is generally found. According to the poet, this lover fell into the trouble of his beloved and became addicted.

In our classical poetry, all poets appear as lovers. Poets; they are skilled in love, they are the greatest lovers. When it comes to love, they belittle other lovers and do not see them as their equals. Along with

Cite as(APA 7): Aydın, M., & Gül A. (2024). Revânî dîvânında âh kavramı. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 10(21), 175-188. <https://doi.org/10.25306/skad.1510596>

all this, it is also seen that they mourn the difficulties of the path of love. In classical Turkish poetry, one of the concepts that best describes the despair and sorrow of the lover is the concept of âh (sigh). The concept of sigh is defined in the dictionary as "regret, anger, longing, liking, love, etc. depending on the tone of voice." a word that expresses feelings; a word spoken when pain is felt. There are many different situations that make Divan poets sigh. The most important of these is, of course, the beloved's indifference and mistreatment. Even though the beloved treats the lover badly, the lover is not disturbed by this situation. Because it is necessary to endure these tortures in order to fall in sincere love. Since the lover cannot be close to the beloved, he always moans and this sigh is so intense that it rises to the sky.

Poets attribute their sighs to many different reasons and use analogies to explain how effective this sigh is. The lover often sighs when he sees his beloved or even when he remembers her. In addition, the beloved's face, height, hair, cheeks, lips, eyelashes, eyebrows, eyes and dimples are the elements that make the lover sighs. In the aesthetics of divan poetry, the most impressive aspect of the beloved is her graceful height and eyes. Eyes are the most striking and effective beauty element of the lover. Eyebrows and eyelashes are also the biggest helpers in the functioning of the eye. One falls in love with the beloved mostly because of the manner and effect in her gaze.

One of the most frequently repeated concepts in classical Turkish literature is loyalty. The lover always regrets the unfaithfulness of his beloved. The lover complains about the time he lives in and admits his helplessness in the face of this situation by wailing. In fact, the poet often complains and sighs even from his own heart. The fact that the lover's sighs disturbs all people and reaches to the sky is among the exaggerated expressions we encounter. At the same time, we see that poets liken the concept of sighs to elements such as fire, arrow, smoke, candle, messenger, banner, friend, ney, marksman, wind, star. It is especially common to compare love and sigh to fire. The lover constantly sheds tears to extinguish this fire. Because the tears shed by the lover are so many, they are compared to rivers and seas. Often the tears flow with blood. However, no matter how many tears are shed, they cannot extinguish the fire in the lover's burning heart or cure his sighs.

One of the factors that causes lovers to sigh is the rival. Because the rival is the biggest obstacle that does not want the lover to get closer to the beloved and reunite. The lover, who is sometimes helpless and powerless in dealing with his rival, feels so much sadness when his beloved shows more interest in him than in himself that he would rather die than suffer this sadness. The rival type, which has negative attributes in the eyes of the lover, has been the subject of poetry with various imaginations in the Revani divan. These imaginations are generally related to the lover's feelings and perspective. Besides, it is possible to see the idioms such as "to be cursed for one's cruelty" and "to have one's curse effect" in poems. In addition to all these metaphorical uses of the concept of sigh, it is also used with Sufi content. The lover who cannot stand the burning heat of divine love always sighs.

The aim of this study is to determine the reasons for the use of the concept of sighs in the poems of Revânî, one of the poets of Classical Turkish literature of the 16th century, and to show which elements this concept is likened to.

1. Giriş

Âh sözcüğü sözlükte; inleme, beddua (TDK, 2005) anlamlarına gelmektedir. Ayrıca "yeis, azap, hüzün, ızdırap gibi kalbî hallere delâlet eden bir edattır" (Onay, 2019). Misalli Büyük Türkçe Sözlükte âh kavramı için, "Kullanıldığı yere ve sesin tonuna göre maddi veya manevi bir acıyı, ağrı, ızdırap, pişmanlık, esef, acıma, özlem, yanıp yakılma, yeis, ümitsizlik, beğenme, hayranlık vb. duyguları ifade eder" (Ayverdi, 2010) tanımlaması yapılmıştır.

Dilimizde farklı durumları ve duyguları anlatmak için birçok deyimde, kelime gurubunda âh kavramı kullanılmaktadır. Ah almak: Birinin kötü dileğini üstüne çekmek; Ahı tutmak: Eziyet gören kişinin bedduasının gerçekleşmesi; Ahı gidip vahi kalmak: Çok yaşlanmak; Ah alan onmaz: Kötülük yapıp beddua alan iflah olmaz; Ah etmek: Acı ile içini çekmek; Ah çekmek.

Âşıklığın belirtilerinden olan âh, âşığın içinde yanan aşk ateşinin sesli bir şekilde dışa aksetmesi anlamındadır (Üstüner, 2007). Âh, divan şiirinde âşığın aşk ateşiyle yanarken gönlünden çıkan bir duman olarak düşünülür. “Ağızdan çıkan âh dumanları göğe doğru yükselerek ay ve güneşi dahi tutuşturur. Bu âhlar Allah’a kadar ulaşır” (Aktaş, 2004). Her ne kadar sevgilinin aşkıdan dolayı feryat eden âşıklar varsa da esasında divan şiiri geleneğinde bu durum hoş karşılanmaz. Sevgiliden gelen her şey güzeldir ve şikâyet etmemek gerekir. Aşkın getirdiği acıya, kedere tahammül edemeyip âh eden âşık, bu yolda yetersiz ve samimiyetsiz olarak görülür. Klasik Türk edebiyatında âşığın âh etmesine sebep olan faktörleri birçok şairin şiirinde görmek mümkündür.

“Ah kim ömrüm cihân mülkünde cânânsız geçer

Ben cihân mülkün n'ederim çün ki cân ansuz geçer” Ahmed Paşa-G. 53/1

(Âh ki cihanda ömrüm sevgili olmadan geçer, sevgili olmadan ben bu dünyayı ne yapayım?)

“Âh kim bir pür-belânun mübtelâsıdur gönül

N'eyleyem hep çekdüğüm gönül belâsıdur gönül” Emrî-G. 311/1

(Âh ki gönlüm çok belalı bir sevgilinin düşkünüdür. Neyleyeyim ki çektiğim hep gönül yüzündendir.)

“Olsaydı mendeki gam Ferhâd-ı Mübtelâda

Bir âh ile verürdi min Bîsütûn'a bâda” Fuzûlî-236/1

(Bendeki gam âşık Ferhât'ta olsaydı bir âh ile bin Bîsütûn Dağını yele verirdi.)

“Ben gam-ı agyârdan itmezdüm ey dil iştikâ

Âh bir kerre bana ol yâr yârümdür dise” Kânî-G. 158/2

(Ey gönül! Ben ağyarın bana çektirdiği sıkıntılardan dolayı şikâyet etmem. Âh! O sevgili bir defa olsun bana “yarımdır” dese.)

“Bir nefes güldürdüğünü agladur yıllarca âh

Görmesem bu gamla dolmuş dehri hurrem kâşki” Rumelili Zâîfî-G. 318/2

(Bir an güldürdüğünü senelerce ağlatan bu gam dolu dünyayı keşke hiç görmemiş olsaydım.)

“Lafzı yâ âh yâhûd nâle yâhûd efgândır

Sühân-ı aşkda hiç olmaz edâ-yı diğér” Şeyh Galib-Müf. 39

(Aşk sözünün lafzı ya ahtır ya nâledir yahut da efgandır. Bunlardan başka bir şekil yoktur.)

Sevgili eziyet etse de âşık âh etmez, çünkü bir güzelliğin kusursuz olması için lâzım gelen şeylerden biri, güzelin âşığa cevretmesidir. Eğer onun dostuysan güzelin eksiksiz olmasını istersin. O hâlde eziyetlere katlanacaksın. Çünkü sevgili âşığa cevretmezse güzelliği tamam olmaz (Tarlan, 2005). Âh kavramı, tasavvufi şiirlerde de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Tasavvufi bağlamda âh, aşk ateşi ile kulun inleyişidir. Allah sözcüğünün ilk ve son harfinden oluşur (Cebecioğlu, 2005).

Revânî'nin şiirleri incelendiğinde âh kavramının tasavvufi bir mana bağlamında kullanımından ziyade beşerî aşktan ileri geldiği görülmektedir. Revânî'nin sevgilinin ilgisizliğinden, rakipten, talihsizliğinden,

¹ Çalışmada Ziya Avşar tarafından hazırlanan Revânî Divanı esas alınmıştır.

yaşadığı zamandan, felekten, sevgiliden ayrı düşmekten âh ettiği görülür. Bunların yanında Revânî'nin âh kavramı ile ilgili başta ateş ve duman olmak üzere ok, mum, haberci, sancak, dost, ney, nişancı, rüzgâr gibi benzetmeler yaptığı görülmektedir.

İki bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde, şairin âh etmesine sebep olan faktörler; ikinci bölümde ise âh ile ilgili yaptığı benzetmeler başlıklandırılmıştır. Bu başlıklandırmadan sonra gerekli açıklamalar yapılmış ve ilgili beyitlerin günümüz Türkçesi verilmiştir.

2. Âha Sebep Olan Durumlar

2.1. Aşk sebebiyle âh etme

Klasik şiirimizde tüm şairler, âşık olarak karşımıza çıkmaktadır. Şairler; aşk konusunda mahirdir, en büyük âşıktır. Aşk söz konusu olduğunda diğer âşıkları küçümserler ve kendilerine denk görmezler. Bütün bunlarla beraber âşk yolunun zorluğu karşısında âh ettikleri de görülmektedir.

"Gökyüzü kavisli görünümü münasebetiyle okçulukla ilgili unsurlara teşbih edilir. Kavisli görüntüsüyle gökyüzü yay olursa felek de bu yayı kullanan okçu olur ve bela oklarını âşığa fırlatır" (Özdemir, 2019, s. 119-120). Revânî de aşk yayını çekmede feleğe üstün olduğunu dile getirmektedir.

"Olamazsın ey felek âhumla bir dem hem-kiriş

Işk yayın çekmede hergiz nazîr olmaz bana" / G.4-5

(Ey felek! Âh etmekte bir an olsun bana denk olamazsın. Aşk yayını çekmede benim dengim bulunmaz.)

"Germ olma hây u hüyuna inende sûfiyâ

Âşıklarun da derd ile çok âh u vâhı var" / G.96-4

(Ey sûfi! Bağırışlarıyla çokça hararetlenme. Âşıkların da derd ile çok fazla âh, vâh etmeleri vardır.)

Sevgili, âşğın nazarında hükümdar konumundadır. "Hükümdarlık alametlerinden en önemli ilk ikisi "sancak" ve "davul" du (Yıldırım, 2020). Revânî de aşağıdaki beytinde âşıkları asker olarak görmekte ve onların âh edişlerini normal karşılamak gerektiğini anlatmaktadır.

"Ko uşşâk içre olsun âh ü nâle

Begüm tabl ü alemsüz leşker olmaz" / G.149- 3

(Bırak, âşıklar arasında âh etmeler, inilteler olsun. Efendim; davulsuz, bayraksız asker olmaz.)

"Şairlere göre, insanın rûhî yapısını etkileyerek mizacını bozan en temel olgu aşktır" (Kemikli, 2007, s. 24). Aşk hastalığına tutulan âşık için doktorların her türlü tavsiyesi ve müdahalesi faydasızdır. Âşğın sürekli olarak âh etmesini yadırgamamak gerekir çünkü aşk, devası olmayan bir derttir. Şâir aşağıdaki beytinde bu bağlamda âh u vâh ikilemesini kullanarak anlatımı güçlendirmiştir.

"Ne onulmaz derde ugramış Revânî ey tabîb

Haste olup ışk elinden dâyim ider âh u vâh" / G.386-5

(Ey tabîp! Revânî nasıl bir devasız derde tutulmuş. Aşk derdinden dolayı daima âh, vâh eder.)

2.2. Vefâ görememekten âh etme

Vefâ kavramıyla ilgili sözlükte "1. sözünde durma, sözünü yerine getirme. 2. Dostluğu devam ettirme. 3. Yetişme, yetme, kâfi gelme. 4. Ödeme" (Devellioğlu, 2012) gibi tanımlar bulunmaktadır.

"Ne gönül sana atâ var ne Revânîye vefâ

Nidelüm n'eyleyüm âh bana vâh sana" / G.7-5

(Ne gönül için bir hediye ne de Revâniye vefâ var. Ne yapalım, neyleyelim; âh bana, vâh sana.)

“Bana sen mehden eger mihr ü vefâ olmaz ise

Yakaram âhum ile hırmenini subhgehün” / G.224-2

(Ay yüzlü sevgili, bana senden sevgi ve dostluk olmaz ise âhımla sabah vakti harmanını yakarım.)

2.3. Sevgiliyi görünce âh etme

Âşığın çoğu zaman âh etmesi için sevgiliyi görmesi yeterlidir.

“Göricek yâri gönül derd ile bir âh itdi

N’eylesün bunca belâlar ile bir âh sana” / G.13-4

(Gönül, sevgiliyi görünce dert ile âh etti. Bunca belalar ile bir âh, sana ne yapsın.)

2.4. Güzelleri anınca âh etme

Klasik Türk şiirinde şair, daima âşık konumundadır. Bu halinden dolayı güzelleri andıkça âh eder.

“Serv-kadler anıcak âh idisersin her dem

Sana ‘âlemde Revânî bu hevâlar nice bir” / G.120-5

(Servi boyluları andıkça daima âh edersin. Revânî! Âlemde bu arzular, istekler ne vakte kadar devam edecek?)

2.5. Sevgilinin güzellik unsurlarından kaynaklı âh etme

Klasik Türk şiiri estetiğinde sevgilinin en tesir edici tarafı endamlı boyuyla birlikte gözleri ve saçlarıdır. Sevgiliye en çok da bakışlarındaki eda ve tesir yüzünden âşık olunmakta, onun ok gibi, hançer gibi bakışlarına kurban gidilmektedir (Çorak 2002: 5).

“Tîz idüp hançerini hışm ile çeşm-i siyehün

Âh kim dökse gerek kanını ben bî-günehün” / G.224-1

(Âh ki o sevgilinin siyah gözleri, hışımla günahsız âşığın kanını dökmektedir.)

“Çeşmün ü gamzen durur uşşâkı magbûn eyleyen

Âh şol hûn-hâr elinden vây şol hûn-rîzden” / G.278-4

(Âşıkları şaşkın hale getiren sevgilinin gözleri ve gamzesidir. Âh o kan akıtanın, vâh o kan dökücünün elinden.)

“Âh kim âşüfte-dil bu zülf-i yâr eyler beni

Gâh ser-gerdân ider geh bî-karâr eyler beni” / G.437-1

(Âh ki sevgilinin saçları beni divane gönüllü yapmaktadır. Bazen perişan eder bazen de kararsız, huzursuz eyler.)

Sevgiliye ait güzellik unsurlarının anlatıldığı beyitlerde, güzelliğin baş kısmında ve özellikle yüz çevresinde toplandığı, yanak ve yüz kısmının öne çıktığı görülür (Uludağ 2016: 16).

“Âh kim görelî ol sâde izârı gözümüz

Levh-i dilden yuyamaz nakş-ı nigârı gözümüz” / G.150-1

(Âh ki o sade yanağı gözümüz gördüğünden beri gönül levhasından putu temizleyemez.)

“Divan şiirinde, sevgilinin gözü, bakışları, kirpikleri ve kaşları, vurucu ve kan dökücü özellikleri ön planda tutularak ok, hançer, tîr, tîğ gibi savaş aletlerine teşbih edilmiştir” (Çorak 2002: 79).

“Peykânlarınla eğlenür idük gönülde âh

Anlar da bilmezem ki aceb kanda batdılar” / G.131-3

(Gönülde sevgilinin kirpikleri ile eğlenirdik. Âh ki onların da nereye battıklarını bilmiyorum.)

Sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan ayva tüyü klasik edebiyatımızda hat sözcüğü ile ifade edilmiş, bu kavramın ifade ettiği diğer anlamlar da tevriye yolu ile sevgilinin güzelliğini anlatan şiirlerde sıkça kullanılmıştır (Akcan, 2015, s. 1).

“Toz kondugını üstüne dil istemezdi âh

Şimdi ruhunda kıldı n’idem kim karâr hat” / G.176-3

(Gönül, yanağına toz konmasını istemezdi. Âh ki şimdi orada ayva tüyleri bulunmaktadır.)

“Bâg-ı hüsnünde görüp dil hatunı âh didi

Başuma bu kara yazı nedür eyvâh didi” / G.487-1

(Gönül, sevgilinin yüzündeki ayva tüylerini görünce âh dedi. Başıma bu kara yazı nedir diyerek eyvah etti.)

“Hüsnün eyyâmında artar her gün âhi gönlümün

Şol güzellik itdi ana yok günâhı gönlümün” / G. 217-1

(Güzelliğin ile her gün gönlümün âhi artmaktadır. Bunu yapan güzelliğindir, gönlümün bir günahı yoktur.)

“Yüzi gün alnı kamer yâri Revânî seveli

Âh ü vâh ile geçüpdür gicemüz gündüzümüz” / G.157-5

(Revânî, yüzü gün gibi aydınlık, alnı ay gibi parlak sevgiliye âşık olduğundan beri gecesini, gündüzü âh etmekle geçmektedir.)

2.6. Sevgilinin ilgisizliğinden, nazından, eziyetlerinden, bencilliğinden kaynaklı âh etme

Sevgili; acı veren, âşığın canına kasteden, cevr oku atan, hışımla hareket eden, taş kalpli, hiçbir zaman âşığa yar olmayan, kıymet bilmeyen, sebepsiz yere eziyet eden ve âşığın âhını duymayan bir varlıktır (Gönel, 2010, s. 44). Revânî de birçok beytinde sevgilinin kendisine hissettirdiği olumsuz duygulardan bahsetmiştir.

“Bülbül gibi kim aklar idi âh ü zâr ile

Gül gibi yüze gülmese ol gül-izârumuz” / G.146-3

(O gül yanaklı sevgili gül gibi yüze gülmese kim bülbül gibi âh edip ağlardı.)

“Şikâyet eyleme yârün görüp cevr ü cefâsın âh

Gönül nâzına katlan kim o dil-ber dil-nüvâz ancak” / G.188-4

(Sevgilinin eziyetlerini görüp de şikâyet eyleme. Gönül, o sevgili gönül okşayandır, nazına katlan.)

“Nâzı gerçi çoğ olur dil-ber-i tannâzların

Yakdı yandurdu beni âh senün nâzların” / G.204-1

(Alaycı güzellerin nazı çok olur. Âh ki senin nazların beni yaktı, yandırdı.)

“Klasik Türk edebiyatında en sık tekrar edilen kavramlardan biri de vefâdır. Âşık-maşuk ilişkisi vefâ kavramı etrafında belirginleşir. Şairlerin ele aldığı sevgili tipi genellikle vefâsızdır” (Adıgüzel, 2019, s. 192).

Divan şiirinde sıklıkla kullanılan önemli sembollerden biri de aynadır. Ayna kendisine bakanın görüntüsünü kişiye yansıtır. Bundan dolayı sevgili asla aynaya bakmamalıdır çünkü kendi güzelliğine karşı hayranlık duyar ve kibre kapılır.

“Yâr bir yüzi gözi açılmaduk mahbûb idi

Âh kim âyîne öğretti ana hod-bînligi” / G.413-4

(Sevgili; yüzü, gözü açılmamış bir güzeldi. Âh ki ona böyle kibirli olmayı ayna öğretti.)

2.7. Zamandan, devirden, felekten kaynaklı âh etme

“Zamâne’den şikâyetin temelini zamâne insanları teşkil etmektedir” (Kılıç, 2008, s. 485). Revânî de yaşadığı dönemden şikâyet etmekte ve bu durum karşısındaki çaresizliğini feryat ederek kabullenmektedir.

“Her dem Revânî âh idelüm derde çâre yok

Çün böyle gösterür bize bu rûzgârumuz” / G.146-5

(Revânî! Daima âh edelim, derde çare yoktur. Zamanımız bize böyle göstermektedir.)

Bütün divan şairlerinde görülen felekten şikâyet Revânî de karşımıza çıkmaktadır.

“Âhum tokunsa çarhına çarhun aceb degül

Yokdur cihânda ancılayın bir felek-zede” / G.361-3

(Âhım feleğin çarkına dokunsa şaşılır mı? Dünyada onun kadar feleğin zulmüne uğramış olan yoktur.)

2.8. Gönülden kaynaklı âh etme

“Divan şairleri çeşitli nedenlerle gönülden şikâyet etmişlerdir. Gönülden şikâyet nedenlerinin başında, şairlerin aşklarına karşılık bulamamaları veya sonu olmayacak bir aşka tutulmaları gelmektedir” (Hünerli, 2017, s. 403). Bazen kibirli olarak da karşımıza çıkan gönül, bu yönüyle muhatabını hiçe sayan asi biri olarak sunulmuştur (Çalka ve Türk, 2018, s. 487).

“Âh kim dil gibi âvâre vü bîkâr olmaz

Işk yolında anun gibi cigerdâr olmaz” / G.161-1

(Âh ki gönül gibi perişan ve kazançsız bulunmaz. Aşk yolunda onun gibi cesaretlisi yoktur.)

2.9. Sevgiliden ayrı olmaktan kaynaklı âh etme

Âşığın kaderi hep ayrılık, hicran, firkat acısı çekmektir. Bu durumdan kurtulması da pek mümkün değildir. Âşığın tek isteği sevgiliye kavuşmaktır. Onun çektiği bütün acılar, kederler hep sevgilinin hasretinden kaynaklanır (Çeltik, 2010, s. 136).

“Görinür gülşen cehennem odlu âh şâh-ı gül

Ey yüzi cennet kaçan sensüz k’idem gül-geşt-i bâg” / G.180-3

(Âh güllerin şahı olan sevgili, gülbahçesi cehennem ateşi görünür. Ey cennet yüzlü! Sen olmadan bağdaki gül seyrini ne yapayım.)

“Âh kim unutmışam andurdun ey gam sen benüm

Fürkatin yâd eyleyüp aklum perişân eyledün” / G.222-1

(Ey gam! Unutmuştum, hatırlattın. Sen bana ayrılığı hatırlatarak aklımı perişan eyledin.)

“Her ne dem gitse bana âh itdürür ol serv-i nâz

Dûd-ı ahûmdur kafâsında anun kâkûl degül" / G.233-2

(O sevgili ne zaman gitse bana âh ettirir. Onun kafasındaki kâkûl değil âhımın dumanıdır.)

"Geçdi bülbül gibi zâr ile Revânî ömrün

Âh eger olmaz isen ol yüzi gül-nâra yakın" / G.309-6

(Revânî! O nar çiçeği gibi güzel yüzlü sevgiliye yakın olmazsan ömrün bülbül gibi feryat ederek geçer.)

2.10. Rakipten kaynaklı âh etme

"Rakip, âşığın sevgiliye yaklaşmasını, kavuşmasını istemeyen en büyük engeldir" (Ekici, 2018, s. 881). "Rakip, âşık nazarında seilmeyen biri olduğu için siyah yüzlü olarak ifade edilir" (Özkan, 2017, s. 40). Revânî de diğer tüm şairler gibi kara yüzlü rakipten şikayetçidir çünkü o sevgilinin peşinden ayrılmaz.

"Başına gün togmaduk bir nice yüzü karalar

Ah kim terk eylemezler sâyeveş yanun senün" / G.195-4

(Başına gün doğmamış bir sürü kara yüzlü âh ki gölge gibi senin yanından ayrılmazlar.)

"Yıllar oldu ki henüz olmadum ol yâre yakın

Âh kim her dem anı görürem agyâra yakın" / G.309-1

(Senelerdir o sevgiliye yakın olamadım. Âh ki ne vakit görsem başkalarına yakınlık gösterir.)

2.11. Âşığın azarlanmasına sebep olarak âh

Âşık her ne kadar yüreğindeki derdi saklamaya gayret etse de bazen çaresizlikten âh eder. Bu durum onu insanlar nazarında küçük düşürür ve onun ayıplanmasına yol açar.

"Her gün âh itdüğüçün eyle Revânîyi itâb

Yiridür her ne itâb olsa günehkâr olana" / G.354-5

(Âşığın azarlanmasına, rezil olmasına sebep, her gün âh etmesidir. Günahkâr olanın azarlanması uygundur.)

"Işkını cânda nihân itmişdüm ammâ n'eyleyem

Âh u nâlemdür iden âlemlere rüsvâ beni" / G.452-5

(Senin aşkını canımda saklamıştım ama ne yapayım ki âhlarım, feryat etmelerim beni âleme rüsva etti.)

3. Âh ile İlgili Benzetmeler

3.1. Ateş

"Divan edebiyatında ateş, âşığın içinde bulunduğu aşkın ıstırabıdır. Ayrıca sevgilisine duyduğu özlem ve hasret de ateş şeklinde kendini gösterir ve daima âşığı yakar" (Birici, 2016, s. 2). Âşık içinde bulunduğu çaresizlikten âh eder ve bu âh da yakıcı bir ateşe benzer.

"Leb-i rengînüni niçün nihân eylersin âhumdan

Bilürsin çünkü yâkûta şehâ kılmaz ziyân âteş" / K.11-22

(Neden renkli dudaklarını âhumdan gizlersin. Bilirsin ki ateş, yâkûta zarar vermez.)

"Gönülde şöyle germ oldu bu ışkun odı kim her dem

Şirâr-ı nâr-ı âhumdan yakar bu âsümân âteş" / G.173-2

(Senin aşkının ateşi, gönülde öyle hararetlendi ki ettiğim âhların ateşinin kıvılcımından dolayı gökyüzü yanar.)

“Kande kim şevk-ı ruhunla eylesem bir odlu âh

İdinür âteş-perest olanlar anı kiblegâh” / G.386-1

(Senin yanağının parlaklığından dolayı ateşli bir âh etsem ateşperest olanlar onu kible edinirler.)

“Fürkatünde gözlerüm yaşıyla gamgîn olmasa

Âteş-i âhumla ey dil-ber yakardum âlemi” / G.482-3

(Ey sevgili! Senin ayrılığından dolayı gözlerimin yaşıyla dertli olmasa âhımın ateşiyle bu âlem yakardım.)

3.2. Ok

“Edebî metinlerden anlaşıldığına göre ok atmadaki hüner gösterilerinden biri de okları, kemankeşlerin baş parmaklarına takarak güçlü yay kirişlerini rahatça çekmelerini sağlayan “şast” yahut “zih-gîr” denen yüzüklerin içinden geçirmektir. Çıplak gözle görülememekle beraber güçlü çekilmiş yayların attığı oklar oldukça geniş çaplı salınımlar oluşturduğundan, okun bu gibi dar yüzüklerden geçirilmesi ayrı bir ustalığı gerektiriyordu. Bu durumda camı çatlatıp parçalamadan delip geçmesi gibi, yüzüğün içinden ok geçirmek de başlı başına ayrı bir hüner sayılıyordu.” (Şentürk 2015: 105)

“Okı san’atla yüzükden geçirür tîr-endâz

Olalı âh okına çarh-ı müdevver hâtem” / K.19-5

(Yuvarlak felek âh okuna yüzük olalı nişancı, oku sanatla yüzükten geçirir.)

“Tîr-i âhumdan uşanmış ey kemân-ebrû felek

Kim şeb-i fürkatde geymişdür mutallâ cevşenin” / G.312-2

(Ey kemân kaşlı sevgili! Felek, âh oklarımdan usanmış. Bu nedenle ayrılık gecesinde yaldızlı cevşen giymiştir.)

3.3. Duman

Revânî Divanı’nda âh kavramının en fazla benzetildiği unsur dumandır. Divân şiirinde âşığın aşk ateşiyle gönlünden çıkan bir duman olarak düşünülür. ““Âh” denildiği zaman ağızdan çıkan buğu münasebetiyle hüsn-i talil sanatı kullanılır” (Pala, 2002).

“Şâirlerimiz âhi alevli, dumanlı olarak da tahayyül etmişlerdir” (Onay, 2019).

“Klasik metinlerde âh dumanının şair zihnindeki algısına dair genel kanaat, olumsuz bir çağrışım yapan siyah/duman rengidir” (Kılıçarslan, 2019, s. 130).

“Kûy-ı yâri dūd-ı âhumla siyeh-pûş eyledüm

Tanrı hakkıçün görenler Ka’be dîvârın sanur” / G.85-2

(Sevgilinin eşiğini âhımın dumanıyla siyah hale getirdim. Allah hakkı için görenler Ka’be duvarı zannederler.)

Revânî aşağıdaki beytinde de gerek edebî metinlerde gerekse sosyal yaşamda çok bilinen ve sıklıkla kullanılan “ateş olmayan yerden duman çıkmaz” atasözünü kullanmıştır.

“Gönülde nâr-ı ışkunu bu âhumdan kıl istidlâl

Ki her yirde dühân olsa olur hem bî-gümân âteş” / G.173-4

(Gönülde aşk ateşini bu âhımdan anla. Bir yerde duman varsa şüphesiz ateş olur.)

“Sultân-ı ışkdur n’ola âşık gedâ ise

K’üstinde dūd-ı âh ile çetr-i siyâhı var” / G.96-2

(Âşık, düşkün halde de olsa aşk sultanıdır. Ki onun üzerinde âh dumanı ve siyah gölgelik var.)

“Görünen üstümde sanman dūd-ı âhumdur benüm

Pâdişâh-ı ışkam ol çetr-i siyâhumdur benüm” / G.257-1

(Üstümde görüneni âhımın dumanı zannetmeyin. Ben aşk padişahıyım o görünen siyah çadırımdır.)

“Âhum dütüninden yaşarupdur gözi çarhun

Gökden yire sanman ki iner katre-i bârân” / G.285-2

(Ey gönül! Âhımın dumanından feleğin gözü yaşarmaktadır. Gökten yere ineni yağmur damlası zannetmeyin.)

3.4. Haberci

“Divan şiirinde bâd-ı sabâ, kimi zaman sevgili ve âşık arasında iletişim kuran, sevgiliden âşığa güzel haber, hoş koku; âşıktan sevgiliye hasret, niyaz, âh u figân getirip götüreren bir şahıs, bilindik ismiyle bir postacı olarak telakki edilir” (Koçin, 2008, s. 6).

“Peyk-i âhumla yarışmak ister isen ey sabâ

Gâfil olma kim virür bir ok atım meydân sana” / G.6-4

(Ey sabâ! Haber götüreren âhim ile yarışmak istersen gafil olma. Âhim sana bir ok atımlık müsaade eder.)

“Ol pâdişâh-ı hüsni Revânî bulur midi

Dünyâyı geşt eylemese peyk-i âh ile” / G.399-5

(Revânî, dünyayı haberci olan âh ile dolaşmasaydı o güzellik padişahını bulabilir miydi?)

3.5. Hava

Revânî, bir gazelinde de âhı havaya benzetmiş ve gözyaşı ile bir arada kullanmıştır.

“Göz yaşıyla âhuma bakmaz niçün ol bî-vefâ

Ey gönül mergûb olur her yirde hûb âb u hevâ” / G.8-1

(O vefâsız sevgili! Neden gözyaşıma ve âhıma bakmaz. Ey gönül! Bir yerde güzel olan suya ve havaya rağbet ederler.)

3.6. Yıldız

Klasik Türk şiirinde gökyüzü ve gök cisimleri önemli bir yere sahiptir. Neredeyse her şiirde gökyüzü ve gökyüzü unsurları bir şekilde işlenmiştir. Şairler özellikle yıldızlarla ilgili çok çeşitli hayaller kurmuş, benzetmeler yapmışlardır (Keklik, 2019).

“Pâdişâhum kasrunı eflâke benzetsem n’ola

Kim yüzündür anda mâh ü âteşîn âhum şihâb” / G.18-5

(Padişahım, senin köşkünü gökyüzüne benzetsem şaşılır mı? Orada senin yüzün ay ve benim ateşten âhim ise yıldız gibidir.)

3.7. Sancak

“Sancak, savaş zamanlarında özenle taşınan gerek renkleri ve gerekse üzerindeki deseniyle bir hükümdarın veya komutanın egemenliğini temsil eden bayrağa verilen isimdir” (Gök vd., 2021, s. 47). Sevgili de âşık nazarında hükümdar konumundadır.

“Pâdişâhsın sancag-ı âha alemdür mâh-ı nev

Kim şafak anun nigârâ kırmızı vâlâsıdur” / G.132-2

(Padişahsın; hilal, âh sancağına işarettir. Ey sevgili! Şafak, onun kırmızı kumaşdır.)

“Sancag-ı âhı Revânî n’ola kaldursa gönül

Leşker-i ‘ışka güzeller anı ser-dâr itdi” / G.470-5

(Revanî! Gönül, âh sancağını kaldırsa ne olur? Güzeller onu aşk askerine kumandan yaptı.)

3.8. Mum

“Âşık için tek aydınlatma aracı fener ya da ay ışığı değildir. Âşığın ayrılık acısıyla gönülden çektiği ateşli ah da geceyi aydınlatır” (Özdemir, 2020, s. 74).

“Fürkatünde giceler mâh çerâğın n’iderüz

Âhumuz şem’i ile rûşen olur mahfilümüz” / G.147-3

(Senden ayrı kaldığımız geceler ay kandilini neyleyeyim. Meclisimiz, âhımızın mumu ile aydınlanır.)

3.9. Rüzgar

“Âşık, her ne kadar sevgili yüzünden âh etse de âhının oluşturduğu rüzgârın sevgiliyi incitmesinden korkar” (Aka, 2015, s. 156). Revânî divanında iki beyitte karşımıza çıkan rüzgâr benzetmesi âşığın kudretini dile getirmek için kullanılmıştır.

“Kaçan âh eylesem mihrün gönülde artar ey meh-rû

Belî bâd ile olurmuş ziyâde her zamân âteş” / G.172-3

(Ey ay yüzlü sevgili! Ne vakit âh eylesem gönülde muhabbetin artar. Elbette rüzgâr her zaman ateşi arttırır.)

“Yüzi gözi kızarmaz idi böyle gâlibâ

Âhum yilinden olmasa bu çarh let-zede” / G.361-7

(Âhımın rüzgarından dolayı olmasaydı bu feleğin yüzü gözü kızarmazdı.)

3.10. Nişancı

“Okçuların talim sırasında diktikleri hedefler arasında “şişe”ler, yani bardaklar da vardı. Esas marifet hedefteki şişeyi kırmadan oku içinden geçirmek, yani şişeyi delmekti” (Köksal, 2001, s. 247).

“İşk bâzârında tîr-endâz âhumdur bugün

Sanat ile ok geçüren şişe-i eflâkden” / G.265-2

(Bugün aşk pazarında sanatla felek şişesinden ok geçiren nişancı benim âhımdır.)

3.11. Ney

“Klasik edebiyatta mûsikî önemli bir yere sahiptir. Şairler, başta ney olmak üzere çeng, def, saz, keman, nakkâre, tambur gibi müzik aletlerine şiirlerinde yer vermişlerdir” (Kola, 2016, s. 80).

“Kan aglasam kapunda n’ola âh u vây ile

Hoşdur şarâb sohbeti ey dost nây ile” / G.398-1

(Senin kapında âh ile ağlasam ne olur? Ey dost! Şarap sohbeti ney ile hoştur.)

3.12. Dost

“Bezm-i gamda göz yaşından özge hem-dem bulmadum

Âhdan gayri bana kimse hevâdâr olmadı” / G.449-2

(Revânî, yalnızlığını dile getirdiği aşağıdaki beytinde, gam meclisinde gözyaşından başka arkadaş bulamadığını ve tek dostunun âhlar olduğunu söyler.)

4. Sonuç

Divan şiirinde âşık tipinin sürekli olarak âh ettiği görülür. Daima acı içerisinde feryat eden âşığın şikâyetçi olduğu konuların başında ayrılık gelmektedir. Âşık sevgiliye yakın olamadığından daima âh eder ve bu âh o kadar şiddetlidir ki göğe yükselir. Şairler, âh etmelerini birçok farklı sebebe bağlarlar ve bu âhın ne kadar tesirli olduğunu anlatabilmek için benzetmeler kullanırlar. Âh kavramının sıklıkla ateş ve dumana benzetildiği görülmektedir. Ayrıca beşerî aşkın anlatıldığı şiirler dışında tasavvufî içerikli şiirlerde de âh kavramının sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

XVI. yüzyıl klasik Türk edebiyatı şairlerinden olan Revânî de aşk yolunda yaşadığı zorlukları, sevgilinin vefasızlığını, rakibin kötü huyunu, felekten ve zamandan şikayetini anlatmada âh kavramını sıklıkla kullanmıştır. Şair ayrıca âh kavramı ile ateş, ok, duman, haberci, hava, yıldız, sancak, mum, rüzgar, nişancı, ney, dost sözcükleri arasında benzerlik ilişkisi kurmuş ve duygularını bu şekilde dile getirmiştir.

Revânî'nin şiirlerinde âh kavramının tasavvufî bağlamdan uzak, genel olarak aşk yolunda çekilen acılardan kaynaklı olduğu görülmektedir. Çalışmanın, Revânî Divanı'nda âh kavramının şairin lirik anlatımına olan katkısının anlaşılmasında fayda sağlayacağı kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Adıgüzel, N. (2019). Klasik Türk şiirindeki vefa kavramının Mahmûd Nedîm Paşa Divanı'nda tezahürü. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (17), 191-205.
- Aka, B. (2015). *Divan şiirinde rûzgâr* [Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi].
- Akarsu, K. (2011). *Rumelili Za'îfî Dîvânı*. Berikan Yayınları.
- Akcan, E. (2015). *Divan edebiyatında hat* [Yüksek lisans tezi, Giresun Üniversitesi].
- Aktaş, H. (2004). *Klasik Türk şiirinde edebi sanatlar*. Yort Savul Yayınları.
- Avşar, Z. (2017). *Revânî Divanı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Ayverdi İ. (2010). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. Kubbealtı Yayınları.
- Birici, S. (2016). Nedîm Dîvânı'nda ateş ve ateşle ilgili kelimelerin kullanımı. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 2(4), 1-15.
- Cebecioğlu, E. (2005). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. Anka Yayınları.
- Çalka, M. S. & Türk, F. (2018). Divan şiirinde 'Gönül' kavramının redif bağlamında kazandığı anlamlar üzerine bir değerlendirme". *HİKMET-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, (4), 474 - 490.
- Çeltik, H. (2010). Âşığın trajik ikilemi: Vuslat ve ayrılık. *Turkish Studies*, 5(3), 135-145.
- Çorak, R. (2002). *Klasik edebiyatta sevgilide göz, kirpik ve kaş üzerine benzetmeler* [Yüksek lisans tezi Gazi Üniversitesi].
- Devellioğlu, F. (2012). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Aydın Kitabevi.
- Ekici, H. (2018). Kâmî Divanında rakip tipi ve rakip ile ilgili tasavvurlar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(2), 877-889.
- Gök, U. Qasimov, C. & Kimya, O., (2021). Klasik dönem Osmanlı devlet teşkilatında sancak biriminin idarî yapısı ve işleyişi. *Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 44-62.
- Gönel, H. (2010). *15.-16. yüzyıl divanlarına göre divan şiirinde sevgili* [Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi].
- Hünerli, D. D. (2017). *Klâsik Türk şiirinde gönül* [Doktora tezi, Trakya Üniversitesi].
- Keklik, M. (2019). *Klasik Türk şiirinde yıldızlarla ilgili deyimler, Vakıf İnsan Prof. Dr. Hikmet Özdemir Armağanı*. Kriter Yayınevi.
- Kemikli, B. (2007). Divan şiirinde hastalık ve tedavi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 19-36.
- Kılıç, Z. (2008). *Türk dîvân şiirinde sosyal eleştiri* [Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi].
- Kılıçarslan, O. (2019). Klasik Türk şiirinde duhân. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, 5 (11), 124-149.
- Koçin, A. (2008). Divan şiirinde bâd-ı sabâ. *Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (20), 1-19.
- Kola, F. (2016). Aşka dair bazı tasavvurlar (XVI. yüzyıl divanlarındaki aşk redifli gazellerden hareketle). *Journal of Turkish Language and Literature*, 2(2), 67-94.

- Köksal, M. F. (2001). Divan şiirinde okçuluk terimleri'ne ekler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (10), 234-253.
- Okçu, N. (2017). *Şeyh Gâlib Dîvânı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Onay, A. T. (2019). *Açıklamalı divan şiiri sözlüğü*, (Haz. Cemal Kurnaz). Berikan Yayıncılık.
- Özdemir, M. (2019). Revânî'nin gazellerinde feleğin kullanımı üzerine bir inceleme. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (46), 103-133.
- Özdemir, M. (2020). Revani'nin gazellerinde ay. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13 (74), 68-81.
- Özkan, M. (2017). *Muhibbî divanı'nda rakip* [Yüksek lisans tezi, Çağ Üniversitesi].
- Saraç, M. A. Y. (2015). *Emrî Divanı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Şentürk, A. A. (2015). *Okçuluk tarihine yeni bir kaynak olarak Osmanlı şiiri*. M. Ali Tanyeri'nin Anısına Makaleler. Ülke Kitapları.
- Tarlan, A. N. (1966). *Ahmed Paşa Divanı*. Akçağ Yayınları.
- Tarlan, A. N. (2005). *Fuzûlî Divanı şerhi*. Akçağ Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uludağ, E. (2016). Fuzûlî'nin gazellerinde bir güzellik unsuru olarak yanak. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (3), 15-68.
- Üstüner, K. (2007). *Divan şiirinde tasavvuf*. Birleşik Yayınevi.
- Yazar, İ. (2017). *Kânî Divanı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Yıldırım, K. (2017). *İslam öncesi Türk devletlerinde hükümdar unvanları ve alâmetleri*. H. Alan, A. Ahmetbeyoğlu, U. Demir & A. Baycar (Eds.). Afyonkarahisar I. Türk tarihi sempozyumu Türklerde devlet, 491-496.

Makale Bilgi Formu

Yazarların Katkıları: Bu makalenin yazımına tüm yazarlar eşit katkıda bulunmuştur. Tüm yazarlar son metni okumuş ve onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazarlar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Telif Beyanı: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunmaktadır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.